

kracije itd. – izjemno pomembno je že določilo, da je poslanec najprej odgovoren svojim volivcem, šele nato stranki.

V vsakem primeru – to naj bo zadnja beseda – morajo slovenske politične stranke doseči za volilno zakonodajo razumen politični kompromis, ki bi omogočil volitve v ustavnem roku, se pravi v letu 1992. V nasprotnem primeru Sloveniji grozijo kaotične in neobvladljive politične razmere, družbena dezintegracija, ustavna kriza in blokada, ki v kombinaciji z vse širšim siromaštvom in možnimi socialnimi konflikti lahko postavi pod vprašaj ne le takšno ali drugačno varianto volilnega sistema, temveč demokracijo samo.

IVAN BIZJAK*

Težavna pot do volilnega sistema

Dogovarjanje o volilnem sistemu je ena težjih nalog, ki jih mora opraviti slovenski parlament v sedanjih sestavi. Da bo volilni sistem sila trd oreh, se je pokazalo že ob razpravah o ustavi, ko ni bilo mogoče doseči sporazuma o načinu izvolitve državnega sveta in državnega zbora. Zato je bilo odločeno, da bo te stvari uredil zakon, za katerega sprejem je potrebno dvotretjinsko soglasje vseh poslancev. Problem je bil s tem odložen. Ker pa je ustavni zakon določil – zapovedal volitve najkasneje v enem letu, ta odlog ni bil posebno olajšanje. Razprave o volilnem sistemu so se pravzaprav brez prekinitve nadaljevale. Ustavni zakon je sicer določil zasilni izhod, namreč, volitve po načinu, ki bi pomenil smiselno uporabo določb obstoječih predpisov. Vendar bi bilo treba tudi za »smiselno uporabo« doseči ustrezno soglasje, kar pa je pravzaprav enako zahtevna naloga kot priprava nove zakonodaje.

Precej naravno je, da so vse parlamentarne, pa tudi druge stranke, pričakale vsak predlog volilne zakonodaje s preračunavanjem, kaj posamezen volilni sistem pomeni za njihovo stranko. Pri tem se postavlja seveda vprašanje, kakšen je domet tovrstnih preračunavanj. Res je sicer, da so nekateri sistemi bolj ugodni za manjše stranke, drugi za večje. Res pa je tudi, da je v političnem prostoru, ki se šele oblikuje, zelo težko napovedovati odločanje volivcev, s tem pa tudi učinek določenega sistema za posamezne stranke. Težavnost tovrstnega napovedovanja je toliko večja, ker sta takoj na začetku izpadli iz igre »čisti« obliki obeh prevladujočih sistemov, proporcionalnega in večinskega. Vsakršna sprememba ali kombinacija sistemov namreč nujno prinaša v volilno aritmetiko nove neznanke, katerih vrednost za posamezno stranko je zelo težko določiti. Tako je bilo po mojem mnenju izgubljene vse preveč energije s preračunavanji učinkov sistemov in mnogo premalo s proučevanjem različnih variant, s podrobnim seznanjanjem z njimi in z iskanjem sprejemljivega kompromisa. Zdi se tudi, da je večina strank volilni sistem opazovala le z vidika prvih volitev, ki bodo izvedene po njem, kar je seveda zelo statično opazovanje. Volilni sistem je možno spreminjati le z dvotretjinsko večino. Zato bo bržkone veljal za več kot ene volitve, zlasti če bo večina z njim zadovoljna.

* Ivan Bizjak, poslanec Skupščine R Slovenije.

To pa pomeni, da bi vsakdo, ki se je spuščal v preračunavanje, moral upoštevati tudi spremembe političnega zemljevida po prvih volitvah. Sistem, ki je trenutno za stranko ugoden, se lahko kaj hitro obrne proti njej.

Namesto s preračunavanjem, ki daje vsakomur drugačne rezultate, bi bilo mnogo primerneje iskati pravi volilni sistem, tako da bi se zedinili glede nekaterih načel, ki naj jih upošteva. Dve načeli sta po mojem mnenju dokaj nesporni. Prvo, po katerem mora biti poslanec blizu volivcem, in drugo, naj volilni sistem omogoča vsaj relativno stabilnost političnega sistema. Že pri pripravi ustave je bilo veliko govora o tem, naj bi bili prihodnji državnozborni poslanci vez med državljanom in državnimi institucijami. Resda so poslanci po ustavi predstavniki vsega ljudstva in niso vezani na nobena navodila, vendar to še ne more pomeniti, da so izolirani od državljanov, ki so jih izvolili. Količkaj učinkovit odnos med poslancem in volivcem pa je mogoče vzpostaviti, le če se volivec odloča med imeni kandidatov in če se natanko ve, kdo je bil izvoljen v določeni volilni enoti.

Velikega pomena s tem v zvezi je tudi, če volilni sistem spodbuja kandidiranje kandidatov, ki tudi živijo v volilni enoti, saj je pričakovati, da je tako izvoljen poslanec bolj neposredno seznanjen s problematiko, ki se kaže v njegovem okolju. Če vsak poslanec pozna težave svoje volilne enote, pa bodo vsi skupaj kar dobro pokrivali celo Slovenijo.

Tudi proti načelu stabilnosti političnega sistema je moč najti marsikakšen ugovor. Če želimo slediti temu načelu, je namreč treba preprečiti, da bi bil parlament povsem razpršen, sestavljen iz velikega števila strank, od katerih bi seveda mnoge imele le po enega ali dva poslance. Glede na število strank je povsem realna možnost, da bi bilo v parlamentu zastopanih kakšnih petnajst strank. Če predpostavimo, da bi jih deset od njih imelo v povprečju po tri poslance, bi torej take stranke predstavljale tretjino parlamenta, kar pa že pomeni veliko težavo z oblikovanjem stabilne vladne večine. Nekateri so mnenja, da že sam institut konstruktivne nezaupnice preprečuje nestabilnost, vendar ob opisani možnosti in glede na dosedanje izkušnje samo to ne bo zadostovalo. Potreben je torej primerno visok prag za vstop v parlament, kar je tudi logično, saj stranka, ki dobi le en odstotek ali dva glasov, ne predstavlja bistvenega dela volilnega telesa, vsekakor pa ni zasidrana v celi državi.

Kako omenjenima in drugim načelom ustrezajo volilni sistemi, ki so bili predlagani v skupščini? Čistega večinskega sistema pravzaprav nihče ni zares predlagal, saj so nam predobro znani primeri, ko stranka z manj kot polovico glasov doseže celo dvotretjinsko večino. Kaj takega je za mlado demokracijo smrtno nevarno, saj je tako stanje vse preveč blizu enopartijskemu sistemu. Če celotna opozicija ne more vplivati na sprejemanje najpomembnejših odločitev (ustava, volilni sistem), si vodilna stranka lahko državo uredi povsem po svoji meri. Tudi pri povsem čistem proporcionalnem volilnem sistemu ni nihče vztrajal, čeprav so mnogi poudarjali njegovo pravičnost, saj vsaki stranki dodeli število sedežev, ki ustreza dobljenim glasovom. Ker pa tudi pri tem računanju pride do zaokroževanja, niti ta sistem ni absolutno pravičen, zato je mirno mogoče zatrditi, da absolutno poštenega in pravičnega volilnega sistema ni. Tako merilo poštenega sistema pravzaprav ne more imeti odločilne teže.

Zagovorniki proporcionalnega sistema ponujajo namesto njegove čiste oblike različne sisteme s korektivi oziroma elementi večinskega sistema. Kot elemente večinskega sistema navajajo zlasti volitve v volilnih enotah namesto na področju cele države preferenčni glas in podobno. Tudi uvedba praga za vstop v parlament naj bi bila po mnenju nekaterih element večinskega sistema. Očitno je, da tako

skromni popravki ne bi pravzaprav nič spremenili, kar velja tudi za tako imenovano panaširanje, to je možnost, da volivec svoj glas razdeli več listam. Ta rešitev še posebej zaplete ugotavljanje rezultatov in zamegli odločanje volivcev. Dolgotrajno ugotavljanje rezultatov volitev pa zagotovo ni nekaj, kar bi si želeli.

Vsi ti popravki proporcionalnega sistema pa bore malo pripomorejo k temu, da bi bil poslanec volivcu blizu, k stabilnosti političnega sistema pa prispeva kvečjemu prag za vstop v parlament, ki pa je, višji ali nižji, tako ali tako sestavni del vseh proporcionalnih volilnih sistemov. Preferenčni glas je na videz odločitev volivca za konkretnega kandidata, vendar je povsem odvisno od načina obračuna, ali je ta odločitev upoštevana ali ne. Ob zadnjih volitvah so bili preferenčni glasovi brezpredmetni, saj se je vrstni red kandidatov spremenil šele, če je nekdo dobil vsaj dvakrat toliko glasov kot celotna lista. Pri tem je glavna težava, kako upoštevati glasove tistih, ki niso izrazili svoje preference.

Na izbiro smo imeli še dva bolj ali manj kombinirana sistema, ki pa sta žal ostala zunaj ožjega izbora. Sistem, po katerem je polovica poslancev izvoljena s strankarskih list, druga polovica pa po večinskem sistemu, je za volivca vsekakor zelo preprost, vsak državljani ve, kdo je njegov poslanec, kombinacija sistemov obrusi bistvene hibe vsakega posameznika in s tem, ko močnejše stranke iz večinskega dela dobijo še nekaj pribitka, daje tako strukturo parlamenta, ki zagotavlja politično stabilnost. Nasprotniki mu očitajo predvsem to, da bo spodbujal nastajanje koalicij, vendar bi mu to pod malo drugačnim vidikom glede na zelo razdrobljeno politično sceno ta čas v Sloveniji lahko šteli celo v dobro.

Po mojem mnenju je bil deležen premajhne pozornosti t. i. nemški sistem. Ta je v bistvu proporcionalen, saj se parlamentarni mandati razdelijo med stranke glede na število glasov za strankino listo, vendar pa je polovica poslancev izvoljena po volilnih enotah z relativno večino glasov. Tak sistem ustreza navedenim načelom. Je resda manjša težava, kaj storiti, če je pri neki stranki več neposredno izvoljenih poslancev, kot pa ji proporcionalno pripada sedežev. V Nemčiji take primere, ki so izredno redki, rešujejo z razširitvijo parlamenta za toliko sedežev, kolikor je takih »nadštevilnih« poslancev. To pri nas ni možno, vendar sem prepričan, da bi brez prevelikih težav rešili tudi ta problem.

Volilni sistem z volilnimi okraji, ki ga je skupščini predložila njena ustavna komisija, je seveda kompromis. V sicer proporcionalni sistem je vgrajen večinski način glasovanja. Za volivca je dovolj preprost, odločal bo med posameznimi ljudmi, ni pa nujno, da bo iz njegovega okraja sploh kdo izvoljen. Precej poudarka daje kandidatom, čeprav ti predvsem nabirajo glasove za svojo stranko. Kako se bo glasovanje po tem sistemu izteklo z vidika stabilnega političnega sistema, je težko predvideti, saj še ni jasno, ali bodo volivci videli v imenih na volilnem lističu predvsem konkretno osebnost ali pa predvsem stranko, ki ji ta kandidat pripada.

Kot že večkrat doslej v slovenskem parlamentu bo očitno tudi pomembna odločitev o volilnem sistemu sprejeta deloma tudi zaradi časovnega pritiska. Šele volitve bodo pokazale prave učinke odločitve. Razprava o volilnem sistemu pa se bo brez dvoma nadaljevala tudi po njih. Koristno za mlado državo bi bilo, če bi takrat v novem državnem zboru zmogli dovolj moči in soglasja za odpravo morebitnih šibkih točk, ki jih utegnejo razkriti volitve.